

УДК 330.34: 330.837:624(477)

Юрій Пинда – кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Львівського університету бізнесу та права

Інституціональне забезпечення розвитку будівельного сектору економіки України

Розкрито суть інституціонального середовища та виявлено його вплив на розвиток економічної системи. Визначено ключову функцію інституцій та окреслено інституціональне середовище будівельного сектору економіки України. Відзначено особливості будівництва, що пов'язані зі складністю фінансово-господарських процесів, із великою кількістю контрагентів і широким розмаїттям організаційних структур; залежністю будівельних проектів від соціально-економічних і геологічних умов місцевості; поетапним контролем та регламентацією державою через ліцензування й низку дозвільних процедур; особливостями обліку та аудиту; значною капітало-, матеріало- й трудомісткістю процесу утворення будівельної продукції (будівель та споруд) і високою тривалістю її інвестиційного циклу; наявністю спекулятивної фінансової компоненти; трансакційними витратами; політикою ціноутворення; складністю техніко-технологічних процесів; сезонністю та аритмічністю робіт (часто призводить до непередбачуваних додаткових затрат). Визначено низку недоліків у наявних структурно-функціональних механізмах забезпечення економічної безпеки вітчизняного будівництва, зокрема послаблення ефективності державного регулювання внаслідок домінування приватної власності в будівництві; високу ресурсозатратність галузевого координування; розмивання персональної відповідальності при виконанні комплексних галузевих завдань; певну децентралізацію управління, пов'язану зі створенням системи саморегульованих підприємств й організацій у сфері інженерних досліджень, проектування та будівництва. Запропоновано заходи щодо вдосконалення механізму інституціонального забезпечення розвитку будівельного сектору.

Ключові слова: будівництво, будівельний сектор, інституціональне забезпечення, економіка України, розвиток.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інституціональне середовище кожної галузі й сектору економіки суттєво впливає на результативність їх функціонування, а сприятливе комплексне інституціональне забезпечення є ключовою компонентою їх сталого розвитку та базовим критерієм визначення рівня безпеки. Негативні тенденції в динаміці основних макроекономічних показників останніх років в економіці України вимагають оперативної активізації розвитку домінуючих галузей і секторів економіки для подолання кризових явищ та стабілізації соціально-економічного стану країни.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Широкий спектр питань у сфері інституціоналізму в різний час розкривали вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема Е. Бруссо, Р. Буайе, О. Вільямсон, Р. Коуз, Д. Норт, А. Чухно, Д. Родрік. Проблема неефективності інститутів і їх стійкого в такому стані функціонування займалися різні науковці-інституціоналісти, серед яких – Я. Бережний, О. Воронкова, Ю. Перський, В. Полтерович, Е. Попов, О. Сухарев. Кожен із них у межах специфіки своїх дослідницьких напрямів розкривав нові сторони існування «інституціональних пасток». Попри значний науковий доробок, є низка питань із різних аспектів цієї проблематики, які потребують подальших ґрунтовних досліджень, зокрема особливостей галузевого розвитку та їх інституціонального забезпечення.

Особливою роллю в процесі виходу України із кризи наділено життєво важливий для державного розвитку будівельний сектор економіки. Відтак актуальними стають питання розроблення й упровадження комплексу дієвих заходів щодо ведення адекватної державної будівельної політики, підкріпленої відповідним фінансуванням та узгодженням стратегічних пріоритетів розвитку національного будівництва з програмами інших міністерств і відомств, міжнародною нормативно-правовою базою у сфері регулювання діяльності контрагентів будівельного сектору та забезпечення його функціонування дієвими інститутами.

Мета публікації – розробка ефективних заходів щодо вдосконалення механізму інституціонального забезпечення розвитку будівельного сектору економіки України.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Багато-річний зарубіжний досвід доводить, що найбільш успішний розвиток економіки відбувається в тих

країнах, яким удалося побудувати інституціональну структуру ринкової економіки на основі традиційних цінностей, норм і правил суспільного життя, що чітко проявилось на прикладах модернізації Німеччини, Японії, Південної Кореї, Китаю тощо [1, с. 4]. Багато всесвітньовідомих учених доводили вагомий вплив інституціонального середовища на розвиток економічних систем різних рівнів.

Обґрунтування участі будівельного сектору економіки України в процесі посилення економічної безпеки держави – завдання найвищого рівня пріоритетності та складності, що має ґрунтуватися на концептуальних засадах останньої з її функціональних і структурних компонентів, а також на дослідженні чинників, що її визначають, та особливостях будівництва як складної багатогранної галузі, у процесі функціонування якої беруть участь види економічної діяльності кожного сектору національного господарства.

Широкий спектр специфічних ознак будівництва пов'язаний зі складністю фінансово-господарських процесів, із великою кількістю контрагентів і широким розмаїттям організаційних структур; залежністю будівельних проектів від соціально-економічних та геологічних умов місцевості; поетапним контролем і регламентацією державою через ліцензування та низку дозвільних процедур; особливостями обліку й аудиту; значною капітало-, матеріало- та трудомісткістю процесу утворення будівельної продукції (будівель і споруд) та високою тривалістю її інвестиційного циклу; наявністю спекулятивної фінансової компоненти; трансакційними витратами; політикою ціноутворення; складністю техніко-технологічних процесів; сезонністю та аритмічністю робіт (часто призводить до непередбачуваних додаткових затрат).

Базовими умовами розвитку сучасного українського будівельного сектору економіки в умовах усе активнішої глобалізації є реалізація інвестиційно-фінансового потенціалу та ефективне інституціональне забезпечення його функціонування. Інституціональне середовище будівельного сектору представимо у вигляді чотирьох блоків (рис. 1): 1) формальні інститути (офіційно встановлені норми, стандарти й правила, які є обов'язковими для всіх учасників будівельного сектору); 2) неформальні інститути (неписані правила та традиції, які є неофіційними, проте мають вплив на функціонування учасників); 3) механізми ідентифікації порушень правил, згідно з якими визначають правопорушників; 4) механізми застосування санкцій до порушників. Проблеми слабого інституційного середовища (реєстрація прав власності на нерухомість, проходження дозвільних процедур, отримання дозволів, корупція, підвищення кошторисної вартості об'єкта тощо) притаманна всім видам будівництва та поширюються на всіх його учасників – взаємопов'язаних економічних агентів різних галузей.

Вагомим інституційним обмеженням становлення ринкових відносин у житловій сфері України є розширення тіньового сектору в будівництві. Причини його поширення – високі трансакційні витрати легалізації та ведення легального бізнесу, а також забюрократизованість владних структур. Із погляду неінституціоналізму, ключовими причинами розвитку тіньової активності на ринку житла є недосконала нормативно-правова база. Відтак підприємець, який краще маніпулює витратами чи зв'язками з чиновниками, виявляється успішнішим, ніж той, котрий зосереджений лише на будівельному процесі [2, с. 104–105].

Складній за своєю суттю будівельній діяльності сьогодні притаманно багато проблем, що супроводжують її на всіх етапах – від процесу придбання земельної ділянки та проходження недосконалих дозвільних процедур до здачі об'єкта в експлуатацію.

Ці проблеми пов'язані не тільки з політикою забудовників, але й також зі станом суміжних ринків і наявністю адміністративних бар'єрів, надмірна кількість яких стримує підприємницьку активність та сприяє появі монопольних структур, що перешкоджає розвитку будівництва, стримує підвищення його якості, завищує вартість квадратних метрів готової будівельної продукції й зменшує його доступність для споживачів [3, с. 4].

Адміністративні бар'єри у вигляді великої кількості погоджувальних і дозвільних процедур можуть впливати або лише на витрати забудовників, або на витрати й рівень конкуренції між ними. Переважно витрати на проходження більшості адміністративних процедур не залежать від обсягів будівництва. Незважаючи на значні кроки в напрямі зниження кількості обов'язкових адміністративних процедур, ситуація в цій сфері залишається проблемною.

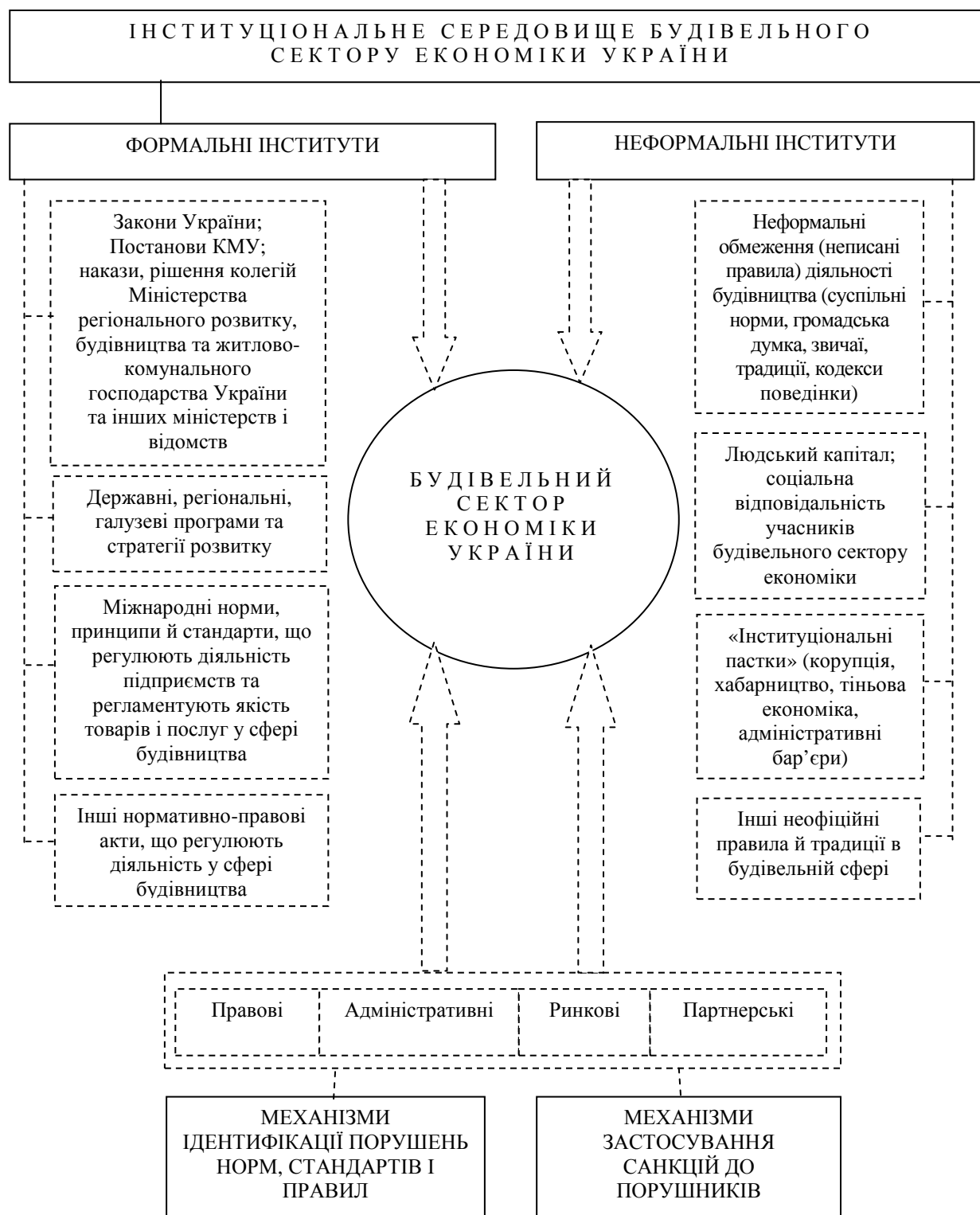

Рис. 1. Інституціональне середовище будівельного сектору економіки України

* Розроблено автором.

Результати іноземних емпіричних досліджень доводять, що продовження термінів проходження процедур і підвищення невизначеності стосовно них здійснюють значно більший негативний вплив на інвестиційну активність у будівництві, ніж збільшення вартості їх проходження, що пояснює схильність забудовників удаватися до корупції з метою скорочення термінів їх проходження [3, с. 8; 4; 5].

У наявних структурно-функціональних механізмах забезпечення економічної безпеки вітчизняного будівництва відзначаються такі недоліки: послаблення ефективності державного регулювання внаслідок домінування приватної власності в будівництві; висока ресурсозатратність галузевого координування; розмивання персональної відповідальності під час виконання комплексних галузевих завдань; певна децентралізація управління, пов'язана зі створенням системи саморегульованих підприємств й організацій у сфері інженерних досліджень, проектування та будівництва [6].

До заходів, що можуть бути реалізовані органами державного управління й сприятимуть подоланню найбільш типових негативних чинників розвитку будівельного сектору економіки, потрібно віднести:

1. Формування сприятливого та «прозорого» інституційно-регуляторного середовища в секторі будівельних робіт і проектування.

У цьому напрямі необхідні вироблення й дотримання принципових рішень органами влади щодо єдиних принципів та вимог до погодження проектів і видачі дозволів на будівельно-ремонтні роботи. У межах цього заходу видається доцільним здійснення регіональними органами державної влади перегляду перспективних планів забудови територій та забезпечення їх дотримання. Плани забудови повинні бути також відкритими для широкої громадськості й необхідні «прозорі» конкурси між будівельними підприємствами в межах провадження будівельних робіт за цими планами [7].

2. Сприяння усуненню монополізму окремих підприємств, які функціонують на ринку будівельних послуг і виконують як значні обсяги будівельно-ремонтних робіт загалом, так і на державне чи комунальне замовлення. Для цього профільним відділам регіональних органів державного управління слід вести регулярний моніторинг підприємств та обсягів виконуваних ними робіт (особливо тих, які виконуються за бюджетні кошти). Перевищення критичного розміру ринкової частки підприємства повинно ініціювати розробку органами влади стимуляційних чи коригувальних заходів щодо сприяння рівному доступу на ринок інших підприємств і забезпечення здорового конкурентного середовища на ринку.

3. Стимулювання розвитку техніко-технологічної бази вітчизняних підприємств будівельного сектору.

Однією з ключових перешкод підвищення конкурентоспроможності підприємств будівельного сектору є морально та фізично застаріле обладнання й технології будівельних робіт вітчизняних підприємств. Оновленню технології та матеріально-технічної бази вітчизняних підприємств заважають висока капіталомісткість та тривалий термін повернення вкладених коштів. У цьому напрямі потрібно забезпечити вищий рівень доступності кредитних ресурсів для підприємств домінантних галузей.

4. Підвищення рівня конкурентоспроможності будівельного сектору через упровадження інновацій.

У цьому напрямі необхідне вироблення механізмів сприяння трансферу технологій за допомогою створення центрів (мереж) трансферу та розвитку інноваційних продуктів і технологій для будівельного сектору. Основними завданнями зазначених центрів повинні бути сприяння кооперації між підприємствами будівельного сектору та науково-дослідними установами; співпраця з іншими суб'єктами трансферу технологій, у т. ч. зарубіжних компаній; створення мережі центрів трансферу технологій на регіональному рівні; проведення технологічних аудитів на будівельних підприємствах; дослідження ринку інноваційних технологій.

Важливою компонентою сприяння утворенню й поширенню знань між науково-дослідними установами та підприємствами будівельної сфери є надання дотацій (компенсації частини витрат) за створення робочих місць для магістрантів й аспірантів на підприємствах будівельного сектору. Це сприятиме підвищенню готовності підприємств співпрацювати з науковцями, науково-дослідними установами та самостійно проводити науково-дослідну роботу.

5. Формування системи зв'язків у ланцюгу «виробництво будівельних матеріалів – будівництво» для забезпечення розвитку замкнутих виробничо-будівельно-ремонтних циклів.

У цьому напрямі органам державного управління потрібно сприяти утворенню мережі коопераційних зв'язків між малими підприємствами, бажано в таких сферах підприємницької діяльності, як суміжне виробництво, постачання, збут будівельних матеріалів і послуг, наукові дослідження та

конструкторські розробки; сприяти організації партнерства між підприємствами з метою забезпечення трансферу успішних інноваційних технологій, а також формування коопераційних і мережових зв'язків між окремими підприємствами. Важливо також забезпечити покриття організаційних витрат на проведення щомісячних сесій (індивідуальних консультацій) для представників керівних ланок підприємств.

Потрібно зазначити, що в напрямі позитивних інституціональних зрушень у регіонах слід утворювати регіональні представництва Ради конкурентоспроможності України як неурядових організацій для координації зусиль представників бізнесу, науковців, фінансових інститутів, урядових інституцій для мобілізації наукового й фінансового потенціалу. З огляду на важливе значення будівельного сектору економіки для соціально-економічного розвитку всіх регіонів України, потрібно окремим напрямом вести роботу із забезпечення посилення розвитку регіональних будівельних комплексів.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Сучасний стагнуючий стан вітчизняної економіки вимагає якісно нових структурних змін, що сприятимуть формуванню сприятливого інституціонального середовища для ефективного функціонування домінуючих галузей і секторів економіки та забезпечуватимуть умови для перспективного сталого соціально-економічного розвитку. Наявність «інституціональних пасток» у пріоритетних для державного розвитку секторах економіки призводить до зростання транзакційних витрат майбутніх періодів і подальшої депресивності.

Під час розробки та ефективної реалізації стратегічних рішень щодо посилення конкурентоспроможності продукції будівельного сектору потрібно враховувати зовнішні фактори впливу. Реалізація відповідних заходів повинна бути основана на обґрунтованій стратегії як на рівні підприємств, так і на рівні галузевих, регіональних і загальнодержавних органів управління, з урахуванням специфічних особливостей будівельного сектору економіки й окремих територій.

Джерела та література

1. Івашина О. Ф. Інституціоналізація економічного розвитку : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.01 – «Економічна теорія та історія економічної думки» / О. Ф. Івашина ; ДВНЗ «Національний гірничий університет». – Дніпропетровськ, 2011. – 38 с.
2. Пинда Ю. В. Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності будівельного комплексу регіону : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / Пинда Юрій Володимирович. – Львів, 2009. – 214 с.
3. Бюллетень о развитии конкуренции. В фокусе: конкуренция в строительном секторе. Аналитическое издание. – Вып. 1. – 2013. – 12 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : (<http://www.stroy-expert.dp.ua/content/view/31/27/>)
4. Mayer, C. (2000) Land use regulation and new construction / C. Mayer, T. So merville // *Regional Science and Urban Economics*. – Vo l. 30. – P. 639–662.
5. Mayo, S. (2001) Housing Supply and the Effects of Stochastic Development Control / S. Mayo, S. Sheppard // *Journal of Housing Economics*. – Vol. 10. – P. 109–128.
6. Устинов В. Е. Разработка механизмов повышения экономической безопасности строительной отрасли России в условиях перехода к системе саморегулируемых организаций : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 / В. Е. Устинов. – Москва, 2010. – 22 с.
7. Луцишин П. Територіальна організація суспільства / П. Луцишин, Д. Клімонт, Н. Луцишин. – Луцьк : [б. в.], 2001.

References

1. Ivashyna, O. F. (2011). Instytutstionalizatsiya ekonomichnoho rozvytku [Institutionalization of economic development]. (Dr. Sci. in Econ. thesis, Dnipropetrovsk, Ukraine) [in Ukrainian].
2. Pynda, Yu. V. (2009). Orhanizatsiyno-ekonomichne zabezpechennya konkurentospromozhnosti budivel'noho kompleksu rehionu [Organizational and economic providing of competitiveness of the construction complex of the region]. (Ph.D. in Econ. dissertation, Lviv, Ukraine) [in Ukrainian].
3. Institute of Design and Expertise of Construction (2013). Byulleten' o razvytyy konkurentsyy. V fokuse: Konkurentsyya v stroytel'nom sektore [Bulletin on the development of competition. In the focus: Competition in the construction sector]. Iss. 1. Retrieved from <http://www.stroy-expert.dp.ua/content/view/31/27/>
4. Mayer, C., & Somerville, T. (2000). Land use regulation and new construction. In *Regional Science and Urban Economics*: Vol. 30 (pp. 639–662).
5. Mayo, S., & Sheppard, S. (2001). Housing Supply and the Effects of Stochastic Development Control. *Journal of Housing Economics*, Vol. 10, pp. 109–128.
6. Ustinov, V. E. (2010). Razrabotka mekhanizmov povysheniya ekonomicheskoy bezopasnosti stroitel'noy otrasli Rossii v usloviyakh perekhoda k sisteme samoreguliruyemykh organizatsiy [Development of

mechanisms for improving the economic security of Russia's construction industry in the context of transition to a system of self-regulating organizations]. (Ph. D. in Econ. thesis, Moscow) [in Russian].

7. Lutsyshyn, P., Klimont, D., & Lutsyshyn, N. (2001). Terytorial'na orhanizatsiya suspil'stva [Territorial organization of society]. Lutsk [in Ukrainian].

Юрій Пында. Институционное обеспечение развития строительного сектора экономики Украины.

Раскрыта суть институционной среды и обнаружено его влияние на развитие экономической системы. Определена ключевая функция институций и очерчена институционная среда строительного сектора экономики Украины. Отмечаются особенности строительства, которые связаны со сложностью финансово-хозяйственных процессов с большим количеством контрагентов и широким разнообразием организационных структур; зависимостью строительных проектов от социально-экономических и геологических условий местности; поэтапным контролем и регламентацией государством через лицензирование и ряд разрешительных процедур; особенностями учета и аудита; значительной капитало-, материало- и трудоемкостью процесса образования строительной продукции (зданий и сооружений) и высокой длительностью ее инвестиционного цикла; наличием спекулятивной финансовой компоненты; трансакционными расходами; политикой ценообразования; сложностью технико-технологических процессов. Определяется ряд недостатков в существующих структурно-функциональных механизмах обеспечения экономической безопасности отечественного строительства, в частности послабление эффективности государственной регуляции в результате доминирования частной собственности в строительстве; высокая ресурсозатратность отраслевого координирования; размывание персональной ответственности при решении комплексных отраслевых заданий; определенная децентрализация управления, связанная с созданием системы саморегулированных предприятий и организаций в области инженерных исследований, проектирования и строительства. Предложены мероприятия по усовершенствованию механизма институционного обеспечения развития строительного сектора.

Ключевые слова: строительство, строительный сектор, институционное обеспечение, экономика Украины, развитие.

Yuriy Pynda. Institucional Providing of Development of a Build Sector of Ukraine Economy.

Essence of institutional'no environment is exposed and found out his influence on development of the economic system. Certainly key function of instituciy and outlined institucional'ne environment build the sector of economy of Ukraine. Building features which are related to complication financially economic processes with plenty of contractors and wide variety of organizational structures are marked; by dependence of build projects on the socio-economic and geological terms of locality; by stage-by-stage control and regulation the state through licensing and row of permission procedures; by the features of account and audit; considerable capital, resource-demanding is labour intensiveness of process of formation of build products (buildings and buildings) and high duration it investment cycle; by the presence of speculative financial components; by transactions charges; by a pricing policy; by complication tekhniko-technological processes; certainly row of failings in existing structurally functional mechanisms of providing of economic security of domestic building, in particular: poslablennya of efficiency of government control is as a result of prevailing of peculiar in building; high expense of resources of of a particular branch co-ordinating; washing out of the personal responsibility is at the decision of complex of a particular branch tasks; certain decentralization of management, related to creation of the system of enterprises and organizations in the area of engineerings researches, planning and building. Measures are offered on the improvement of mechanism of the institucional providing of development of a build sector.

Key words: building, build sector, institucional providing, economy of Ukraine, development.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2017 р.